

SATI BEY HAYATI VE TÜRK EĞİTİMİNE HİZMETLERİ

Mustafa ERGÜN

Hayatı

1880'de Yemen'de doğdu. Halep asıllı olan babası, Yemen'de mahkeme reisi idi. 15 kardeş idiler. 1900 yılında Mülkiye Mektebi'nden mezun oldu. İlk önce Yanya İdadisi'nde Tarih-i Tabii öğretmenliği yaptı. İlk kitapları da tabiiyat üzerinedir. 1905 yılında öğretmenlikten ayrıldı. 1908'e kadar Radkoviç ve Florina'da kaymakamlık yaptı. Manastır'da çıkan **Neyyir-i Hakikat** gazetesinde Meşrutiyet üzerine nutukları yayınladı. İstifa edip İstanbul'a gelince bu gazetenin yazarlığını yaptı ve **Envar-ı Ulum** adlı bir dergi çıkardı. Çeşitli yayın organlarında o dönemin ders programlarını tenkit etti. Bu arada çeşitli konularda pek çok yazılar yayınladı.¹

1909 yılında, Mülkiye Mektebi'nden öğretmeni olan Nail Bey'in teklifi üzerine Darümuallimin Müdürlüğü'ne getirildi. Fizyolojiden tamamen pedagoji ve sosyoloji alanına geçti; müdürlüğü sırasında da pek çok şeyler yaptı. 1910 yılında bir Avrupa gezisine çıktı. 1913'te "pedagoji bilmeyen", "bir Tuba Ağacı Nazariyesi tutturun" Emrullah Efendi ile anlaşamadı² ve Darümuallimin Müdürlüğü'nden istifa etti. Sonra Osmanlı vilayetlerinde dolaştı. Kısa bir süre sonra Darüşşafaka Müdürlüğü yaptı. 1915'te "Yeni Mektep" adlı özel bir anaokulu ve ilkokul açtı. Hatta bir de anaokulu öğretmenleri yetiştiren "Darülmürebbiyat" açtı. 1919'da kendisine teklif edilen müsteşarlığı kabul etmeyerek Suriye'ye geçti. Orada öğretimi Arapçaya çevirdi. Suriye'ye Fransızların gelmesi

üzerine İtalya'ya geçti ve oradan da Irak'a! Irak'ta milli eğitimin kurucularından oldu. 1941'de "Reşit Ali Hareketi"ne katıldığından dolayı buradan kovuldu ve bazı eserlerini Beyrut'ta yayınladı. 1943'te tekrar Suriye Maarif Müsteşarı oldu. 1946'da Kahire'ye gitti. Ma'had at-Tarbiya (Eğitim Enstitüsü) da üç yıl pedagoji ve sosyoloji okuttu. Arap Kültür Dairesi ilmi müşaviri oldu. Ma'had ad-Dirasat al-Arabiyya al-Aliyya'da müdür ve Arap kavmi profesörü oldu. "Mısırlılara Araplığı öğretti"³. Basında pek çoklarıyla polemiklere girdi. 1957'de profesörlüğü bırakarak yalnız bir hayata çekildi. 1969 yılında Kahire'de öldü.

Önemli Eserleri

Fenn-i Terbiye. İstanbul 1325;
Layihalarım. İstanbul 1326;
Ümit ve Azim. İstanbul 1329;
Vatan İçin. İstanbul 1329;
Ara wa ahadis fi at-tarbiya wa't-talim. Kahire 1944;
Ara wa ahadis fi al-vataniya wa'l-kavmiya. Kahire 1944;
Yewm Maysalun. Beyrut 1947;
Havliyat as-sakafah al-arabiya. Kahire 1949;
Al-muhadaratı al iftitahiya. Kahire 1954;
Al-'uruba bayn du'atiba wa mu'aidiha. Bağdad 1954;
Al-urubah awwalan. Beyrut 1955;
Muhadarat fi nushü al- fitrah al-kavmiya. Beyrut 1956;
Al-bilad al-arabiya wa'd-dawla al-osmaniya. Kahire 1957;

¹ Berkes, Niyazi, Arap Dünyası Uyanıyor mu?. Yön. 29. 4. 1966. S.10.

² Berkes, Niyazi, Arap Dünyasında İslamiyet, Milliyetçilik, Sosyalizm. İstanbul, 1969. S.92

³ a.g.e. S. 96.

**Ma hıya al-kavmiya: abhas wa dirasat
'ala daw" al ahdas wa'n-nazariya.**

Beyrut 1959;

Ara wa ahadis fi at-tarih wa'l-içtima.

Beyrut 1960.

Türkiye'de iken Emrar-ı Ulum, Mülkiye, Ulum-u İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası, Yeni Tasvir-i Efkâr, Muallim, Terbiye gibi süreli yayınlarda çeşitli makaleleri de çıkmıştır.

II. Meşrutiyet Dönemindeki Faaliyetleri

Çeşitli yazıları ile dikkati çektiğinden, 1909 yılında Darülmuallimin Müdürlüğü'ne getirildi. Burada kendisine geniş yetkiler verildi; programı istediği gibi düzenledi, öğretmenleri istediği gibi seçti. Uygulama Okulu ("Tatbikat Mektebi") açtı; vilayetlerden gelen okul müdürleri için kurslar düzenledi. **Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuasını** çıkardı. Bakanlık, **Satı' Bey'**in bir dediğini iki etmedi. Onun sonradan beğenmeyerek verdiği **Emrullah Efendi**, Bakanlığın çıkardığı Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuasının yönetimini ona verdi⁴. 1910 yılı başlarında iki ay süreyle İtalya, Almanya, İsviçre, Fransa, Belçika, İngiltere ve Romanya'yı kapsayan bir eğitim araştırma gezisi yaptı. 1911 yılı başlarında bir buçuk ay süre ile, vilayetlerdeki eski mezunların yaptıkları işleri ve karşılaştıkları güçlükleri tespit etti; Şam, Beyrut, Adana, Konya, İzmir, Selanik ve Drama'yı ziyaret etti⁵. 25 Mart 1912'de Darülmuallimin Müdürlüğünden istifa etti⁶. Bu Türk eğitim tarihinde ikinci bir "Mekteb-i Sultani mes'elesi" gibi sonuçlar doğurdu. Satı' Bey her ne kadar **Emrullah Efendi** ile anlaşamadığından, Maarif Nezareti'nin son icraatını kendi siyasi fikirlerine ve memleketin fikri terakkisine aykırı gördüğünden istifa etti-

ğini söylediye de⁷ bu, herhalde tek neden değildi. İşin içinde **Tevfik Fikret Bey** de vardı; ikisi de hemen hemen aynı zamanda istifa etmişler, öğrenciler gazeteleri ziyaret ederek protestolarda bulunmuşlardı. Bunlara yeni idare "tard" cezası verince, buna bazı öğretmenler karşı çıkmışlar ve görevlerinden alınmışlardı.⁸ Öğretmenler Satı' Bey şerefine Tokatlayan'da bir ziyafet vermiş; nutuklar söylemişlerdi⁹. Olay, Galatasaray Lisesi'ndeki kadar büyümeden yatıştırıldı.

Satı Bey'in hayatında Tevfik Fikret oldukça etkili olmuştur. 1913 Temmuzunda Evkaf Nezareti'nin vakıf kurumlarının birisinde görev alması teklifini "mevcut hükümetin pek çok kanunsuzlukları ve yazarlara kötü muameleleri" dolayısıyla kabul edemeyeceğini bildirerek reddetmişti. (Evkaf Nazırına yazdığı 15 Haziran 1329 tarihli mektup)¹⁰. 27 Haziran 1329'da **Talat Bey'e** yazdığı bir mektupta da mevcut hükümeti ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni alabildiğine eleştiriyordu¹¹.

Satı Bey, 5 Ekim 1913'te çok geniş yetkilerle Darüşşafaka-i İslamiye Müdürlüğü'ne atanmıştır¹². Ancak Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye, okuldaki harcamalarla ilgili olarak "kablel tediye vize" sistemini getirmiş; Satı' Bey bunun değiştirilmesi için 13, 27 Mart ve 3 Nisan 1330 tarihlerinde Cemiyet'e çeşitli yazılar yazmış; kabul edilmeyince de Nisan sonlarında istifa etmiştir.¹³

Satı Bey, 1914 Temmuzunda dört aylık bir Avrupa gezisine çıkmıştır. Bu gezisinde çocuk senatoryumları, açık hava okulları,

⁷ Satı' Bey'in istifası münasebetiyle. *Necdet gazetesi* 26.3.1912.

⁸ *Hakk gazetesi*. 30.3. 1912.

⁹ M.S., Darül-mualliminden bahis. *Sabah gazetesi* 16.4.1912; 27. 3. 1912

¹⁰ Satı', (İki mektup) *İçtihat*. 129,1918. S.2785-2786.

¹¹ A.g.y

¹² M.S., Darüşşafaka. Satı Bey'in istifası *Sabah gazetesi* 11.5.1914

¹³ *Sabah gazetesi*, 6. 10. 1913

⁴ *Sabah gazetesi* 1. 3. 1910

⁵ *Sabah gazetesi*. 17. 5. 1910.

Satı', Mektepler ve ahval-i içtimaiye, *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*. 7,1326. S.1-10

⁶ *Sabah gazetesi*. 3. 3. 1911. Satı', Memleketimizin Maarifi, *Sabah gazetesi* 17. 4. 1911

tatil kolonileri ve bilhassa Montessori usulünü uygulayan okulları ziyaret edeceğini söylüyordu.¹⁴ Bu gezi, ertesi yıl kuracağı **Yeni Mektebin** esaslarında ve şekillenmesinde çok etkili olmuştur.

Satı' Bey, bundan sonra Tevfik Fikret'in yeni okul tasavvurlarından esinlenerek bir özel okul açma çalışmalarına başlamıştır.¹⁵

Satı Bey'in II. Meşrutiyet Dönemindeki Çeşitli Görüşleri

Ülkenin durumu

Osmanlılar pek çok kavim ve devletlerden geri kalmışlardır. Üstelik ilerleme ve yenileşmeye uymayıp karşı durarak geri kalmışlardır. Tarih boyunca ve şimdi de ilerlememize engel olan azim ve sebat yokluğudur. İlerlememize ne gerçek İslam dini ne de Türk kavmi engel olmuştur; asıl engeller şu yukardakilerdir. Tarihte her yeniliği yapmak için "bıçağın kemiğe dayanması" beklenmiştir. Batıyı isteyerek taklit etmemişiz; onlar bizi zorlayarak kendilerini taklit ettirmişler; onların baskısı azalır azalmaz durmuşuz, ileriye değil de başka yönle gitmişiz. Yenilik tarihimizde hep olayların zoru ("cebr-i vakayi") ile hareket etmişiz.¹⁶ Tanzimattan bu yana, yenilik hareketlerimizin tabii bir sonucu olarak her alanda ikili çekişmeler başlamıştır. Satı' Bey, "her inkılabın temelinde böyle çatışmalar olur; inkılap, teceddüd birden olmaz, her sınıfa da aynı hızla yayılmaz; ancak bizdeki teceddütlerin kesik kesik olmasından, sürekli olmamasından bu çekişmeler bizde daha uzun sürmüştür" diyor.¹⁷ Yenileşme hareketlerinden önce ülkemizde Ortaçağ Avrupası'nın zihniyeti vardı. Medreseler "kelime ve mantık oyunları ile me'lub bir zümre-i

münevvere" yetiştiriyorlar; tekke ve tarikatlar da "mutasavvıf kafalı" bir zümre yetiştiriyordu.¹⁸

Satı' Bey, Osmanlı toplumunun dünkü ve bugünkü sorunlarını inceleyerek "Tanzimatçı" daha doğrusu "Baticı" bir zihniyetle davranıyordu. Tarih içinde Baticı yenilikleri savunuyor; "yanlış yolda değillerdi, olsa olsa eksikleri vardı" diyordu.¹⁹

"Tekamül kanunlarını unutmayalım. Yüksek bir medeniyetle yanyana olan bir cemiyetin terakkisi, yalnız başına bir cemiyetin terakkisinden farklıdır. Bütün meyve ağaçları önce yabancı idi; şimdi yabancıyi tekamül ettirmeye lüzum Yok, tekamül etmiş alırsız!"

diyordu.²⁰

Satı' Bey'e göre Avrupalılar zeka ve yetenekleri bakımından bizden daha fazla değillerdi. Onların başarıları, çalışma tarzları ve düzenlerinden, eğitimlerinden gelmektedir.²¹ Büyük bir kısmımızın toplumsal hastalıklardan haberi yoktur. Halk kitlemiz tehlikeleri hissetmiyorlar bile! Bundan haberi olan aydın tabakamız ise bu tehlikeler karşısında "ümitsiz, azimsiz, meyus, mefluç" bir halde sonucu beklemekten başka bir şey yapamıyorlardı.²² Bundan **Gustave le Bon**'un, **Hippolyte Taine**'in eserleri de bir parça sorumludur.²³

Satı' Bey'in 1910 yılında yaptığı Avrupa gezisinden en büyük kazancı "ümit" oldu. O, Avrupa'da vaktinin çoğunu araştırma ve incelemelerle geçirdi. Ona göre biz, Avrupalıların tecrübelerinden yararlanacağız; yetişme imkanımız bunun için vardır.²⁴ Yenileşmelere örnek olarak Bulgaristan ve Japonya gözümüzün önünde

¹⁴ M.S., Talim ve terbiye hakkında bir fenn-i terbiye mütaahassısı ile hasbihâl. *Sabah gazetesi*. 1.7.1914

¹⁵ *İçtihat*. 126,1330. S.477-478.

¹⁶ Satı', Ne için geri kaldık? *Terbiye-i İbtidaiye Mecmuası*. 2,1325. S.37-46

¹⁷ a. g. m. *İçtihat*. 65,1329. S.1409

¹⁸ Satı', En ziyade muhtaç olduğumuz zihniyet ve bu zihniyetin çare-i tenmiyesi. *Terbiye*. 2,1331. S.60-61.

¹⁹ Satı', Tanzimatçılık. *İçtihat*. 84,1329. S.1382

²⁰ a. g. m. S.1382-1383.

²¹ Satı', Ümit ve Azm. *Terbiye-i İbtidaiye Mecmuası*. 4,1325. S.102-105

²² Satı' *Ümit ve Azm*. İstanbul 1329. S.1

²³ a. g. e. S. 7

²⁴ Satı', *Ümit ve Azm*. a.g.y. S. 105-107

durmaktadır. **Satı' Bey** ilerlemek için onların yolunu öğreniyor ve bu yolu şöyle belirtiyordu²⁵:

“Avrupa medeniyetini iktibas ve temsile çalışmak, umran ve irfana müteallik icraat ve islahata büyük bir ehemmiyet vermek ve bu hususlarda fikr-i takip ve faaliyet göstermek...”

Satı' Bey, o zamanki bazı akımlara karşı “yeniden İslam medeniyetini alamayız” diyordu. Avrupa o medeniyeti aldı, geliştirdi; biz, Avrup'dakini alacağız; Ortaçağ'dan başlamak gerekmez. İslam medeniyetinin kendisini değil ruhunu almamız lazım diyordu²⁶.

Balkan bozgunundan sonra **Satı' Bey**, en çok vatan fikrine ve vatan sevgisine önem vermiştir²⁷. Okullarımızda en çok “vatan terbiyesi”ne önem verilmesini istemiştir²⁸. Halkı, savaşın topsuz tüfeksiz olanına, fikri ve içtimai savaşa çağırmıştır²⁹. **Fichte**'nin Prusya'da yaptıklarına dikkati çekmiştir³⁰. “Beşiği sallayan el atiyi hazırlar” diyerek, vatan eğitimini ta aile kucağına kadar indirmeye çalışmıştır³¹. Bulgarların, beş-altı ay süreyle işgal ettikleri yerleri “vatan” saydıklarını, oysa bizim beş-altı yüzyıldır idare ettiğimiz yerlere “vatan” diyemediğimizi belirterek “Yanya'larımızı” istemiştir³².

Eğitimin durumu

Yapı itibariyle eğitimimizin en büyük sorunu “mektep - medrese ikiliği”dir. Tarihi

gelişime bakıldığında bu ikiliğin olması doğal görünüyor; çünkü islahat hareketleri zamanında medrese öğretimi bir gelenek halini almıştı; yüzyılların geleneklerini yıkmak da kolay değildi³³.

Bizde ilkönce askeri okullarla uğraşmış; eğitim uzun süre askeri kalmıştır. Daha sonra hızla sivil okullar açılmaya başlanmıştır. O zaman bu sivil okulların hepsi vazgeçilemez derecede gerekli okullardı; bunların hiç birisi medreselere feda edilemezdi. Zaten genel olarak buralarda medrese öğretimine aykırı bir ruh da verilmiyordu: öğretim metodu aynı idi, programlarda biraz değişiklikler vardı ki, bu hal okullarda hâlâ devam ediyor³⁴.

Eğitimde Avrupa bizden çok önde olduğu, bir çok başarılarla ulaştığı halde hâlâ ‘okul, islahat, eğitim’ diye bağırıp çağırıyor; biz ise o kadar geri olduğumuz halde hiçbir çalışma göstermiyoruz. Eğitim bizim için “hayat-memat mes'elesi” sayılmalıdır³⁵. 1908-1909 arası, eğitim alanında hiç bir himmet, hiç bir başarı gösterilmedi, umut verici en küçük bir adım bile atılmadı³⁶.

Satı' Bey, Meşrutiyet devri eğitimini de üç devreye ayırarak incelemektedir:

- 1- Başlangıçtan 31 Mart olayına kadar,
- 2- 31 Mart olayından Balkan Savaşı'na kadar,
- 3- Balkan Savaşı'ndan Genel Savaş'a (Birinci Dünya Savaşı) kadar³⁷.

Birinci devre, ülkenin “dağdağalı” zamanıdır; eğitimde önemli bir hareket yoktur, yalnız Bakanlık daireleri örgütlenmekle uğraşmış, yüksekokullara bazı dersler konulmuş, bazı yüksekokullara girişteki yarışma sınavları kaldırılmış, bütün yüksek

²⁵ Satı', *Büyük Milletlerden Japonlar ve Almanlar*. İstanbul 1329. S. 3-37

²⁶ Satı', *Medeniyet-i İslamiye. Terbiye-i İbtidaiye Mecmuası*. 7,1326. S. 189

²⁷ Satı', *Vatan İçin*. İstanbul 1329.

²⁸ a.g.e. S. 31-56

²⁹ a.g.e. S. 75-96

³⁰ a.g.e. S. 97-126

³¹ Satı', *Aile kucağında vatan terbiyesi. Terbiye*. 1,1330 S.30.

³² Satı', *Ressamın tahassürü. Terbiye*. 2,1330. S.49-50.

Satı', *Yanya ve Yanyalarımız. Terbiye*. 3,1330. S.97-98

³³ Satı', *Tanzimatçılık mes'elesi*. S. 1381-1382

³⁴ a.g.m. *İçtihat*. 65,1329. S.1400-1409

³⁵ Satı', *Ümit ve Azm.*(makale) S.106

³⁶ Satı', *Maarif... ne vakte kadar bu halde kalacak? Tanin gazetesi*. 8.2.1909

³⁷ Satı', *Meşrutiyetten sonra maarif tarihi. Muallim*.9,1333. S. 654-665

okullarda tam bir anarşi havası sürüp gitmiştir. Bu arada idadilerde bazı program değişiklikleri, Darümuallimin’de de bazı kuruluş değişiklikleri yapılmıştır³⁸.

İkinci devre ihmal ve kayıtsızlık hareketlerinin geçtiği, hattâ her yerde eğitime aşırı derecede ilgi gösterildiği bir dönemdir³⁹. Bu dönemde okullardaki anarşiye son verilmiş, memur ve öğretmenler arasındaki kadro şişkinliğini ortadan kaldırmak için büyük bir temizlik (“tenkijat”) hareketine girilmiştir. Ama bunlar bir düzene göre yapılmamış ve bir “fıkr-i takip” de gösterilmemiştir. Bakanlık bu dönemde çok çalışmış, ama düzensiz çalıştığından gereği kadar verimli olamamıştır⁴⁰.

Üçüncü devre herkesin gözünün açıldığı bir devredir. Eğitim çalışmalarına halk ve basın aşırı derecede ilgi göstermeye başlamıştır. Taassup azalmış, hükümet cesurlaşmış, ancak Bakanlık bu cesareti pek iyi kanalize edememiştir. “Fıkr-i takip” vardır ama hazırlıksızlık ve programsızlık, bunun başarılarını düşürmüştür.

İkinci Meşrutiyet döneminde eğitimde çok büyük fırsatlar kaçırılmıştır⁴¹.

Satı’ Bey’e göre, eğitimdeki gelişme sistemli olmalıdır; her şeyden önce mevcut okullar düzeltilmelidir. Öğretmeni, binası, levazımı olmadan yeni okullar açılmamalıdır⁴².

*“Mektepler milletlerin mazisini aks, halini temsil, atisini izhar ederler...”*⁴³

Her yerde okullarla toplum arasında çok sıkı bir bağ vardır⁴⁴. Sürekli değişimler ancak okullar yolu ile olur. Okula girmeyen,

okula dayanmayan değişimler kalıcı olmaz. “Yarınki Osmanlılık, bugünkü mekteplerimizde hazırlanacaktır”⁴⁵.

Eğitim işlerinde Avrupa’nın aynen taklit edilmesi mahzurludur. Her ülkenin eğitimi incelemeli, kendimize uygun olanını almalıyız; çünkü eğitimin toplumla çok sıkı bağları vardır⁴⁶.

İlköğretim (“tahsil-i ibtidaiye”)

Eğitim tarihimizde **Satı’ Bey** genellikle **Emrullah Efendi**’nin Tuba Ağacı Nazariyesine karşı çıkmakla tanınmıştır. Bu da eğitimin tabandan başlama zorunluluğu ve ilköğretimin savunuculuğu demek olmuştur. Ancak **Satı’ Bey**’in bu teoriye karşı asıl mücadelesi **Emrullah Efendi** öldükten sonra, 1917 yılında, *Muallim Mecmuası*’nda olmuştur⁴⁷.

“Çürük bir tahsil-i ibtidaiye istinat edecek bir tahsil, hiçbir zaman âlileşemez; hakiki bir zümre-i münevvere Tuba ağacı gibi değil, tabii ağaçlar gibi yetişir.”

diyen **Satı’ Bey**, Muallim’deki birinci makalesinde eskiden yazıp da yayınlamadığı bir makaleyi aynen vermektedir (“Tarihin şahadeti”). **Satı’ Bey** burada **Emrullah Efendi**’nin “dünyanın her tarafında böyle olmuştur” sözünün yanlış olduğunu, Japonya ve Balkan ülkelerinde üniversitelerin ilk ve orta dereceli okullardan sonra kurulduğunu; ancak Batı ve Orta Avrupa ülkelerinde üniversitelerin daha önce kurulduğunu belirtmektedir. **Satı’ Bey**, bizim birinci grupta yer almamız zorunluluğuna işaret ederek şöyle demektir⁴⁸:

“... (kendi) maarif tarihimiz (bile), yüksekten başlamanın mahzurlu olduğunu ve her müessesesi-i talimiyenin bir temele muhtaç olduğunu gösterir.”

³⁸ a.g.m. S.56-58.

³⁹ Satı’, Maarifimizin en büyük yararı..., *Ümmet*. 9,1326. S.3

⁴⁰ Satı’, Meşrutiyetten sonra.... S.658-663

⁴¹ a.g.m. S.663-665

⁴² Satı’, Maarif ne vakte kadar...

⁴³ Satı’, Mektepler ve ahval-i içtimaiye. *Terbiye-i İbtidaiye Mecmuası*. 7,1326. S.1

⁴⁴ Satı’, *Fenn-i Terbiye*. İstanbul 1325. S.2-6

⁴⁵ Satı’, Mektepler ve ahval-i... S.1

⁴⁶ Satı’, *Layihalarım*. İstanbul 1326. S.57.

⁴⁷ Satı’, Tuba Ağacı Nazariyesi. *Muallim*.12,1333. S.359-366

⁴⁸ Satı’, Tuba Ağacı hakkında –bir izah-. *Muallim*. 13,1333. S.386-388.

1325 Kanunusanisinde, o zamanki Maarif Nazırı **Emrullah Efendi**'ye "Maarif Islahatı Hakkında" sunduğu layihada da şöyle diyordu⁴⁹ :

"Maarifin bütün aksam-ı şubati arasında şedid bir irtibat vardır; hiçbir şube-i maarifin, hiçbir derece-i tahsilin diğerlerinden müstakilen ıslah ve tensiki kabil değildir. Ezcümle mekatib-i aliyenin terakkisi, onların talebesini izhar etmekte olan mekatib-i ibtidaiye ve taliyenin terakkisine mütevakıftır."

1911'de de "mekatib-i ibtidaiyesi olmayan bir yerde mekatib-i idadi, mekatib-i idadisi olmayan bir yerde Darülfünun tesis etmek kabil midir?" diye soruyor; "hiçbir derece-i tahsil alttakine istinat etmeden yükselmez; çürük bir ilköğretime dayanan tahsil hiçbir zaman yükselemez" diyordu⁵⁰. Ancak iyi bir üniversitenin alttaki bir çok idadiye, iyi bir idadinin de alttaki bir çok rüşdiye ve ibtidaiyeye dayanmakla verimli olacağını savunuyordu.

Satı' Bey, İkinci Meşrutiyet devri düşüncülerinin bütün eğitime ortaöğretim noktasından bakmasını yeriyor; artık ibtidailerin idadi etki ve baskısıyla şekil almasından, oradan akacak harçlar ve çimentolarla kuvvet kazanmasından vazgeçilmesini istiyordu⁵¹. Eğitimde en doğru görüş sağlayan ibtidai tabakasıdır; bütün eğitim bu tabakaya dayanmalı, bu tabakadan kuvvet ve ruh almalıdır. "Maarif temelden başlar"⁵². Bizde "mekatib-i ibtidaiye", genel eğitimin gelişmesine hizmet etmiyor, edemiyor. Çünkü buradaki eğitim usulü fena, öğretim "yolsuz ve gayesizdir"⁵³. Bu okullarımız hâlâ Kur'an okumayı öğretiyorlar; kitap, gazete okumayı öğretmiyorlar. İlköğretimde, önce eğitim usulünde bir devrim yapılmalı, sonra programlara bir gaye verilmelidir. Bunlar yapılmadan ilköğretim

süresini uzatmak hiçbir şeye yaramaz⁵⁴. İlköğretim birinci amacı eğitim ("terbiye") dir. Çocuklara her şeyden önce ahlaki, fikri ve vatani bir eğitim verilmelidir⁵⁵.

Satı' Bey, ayrıca ilköğretim hakkında şu düşünceleri de ileri sürmektedir:

- Köy ve şehir ilkokullarının eğitim süreleri değişik olmalıdır. Programlarda yöresel değişiklikler olabilir.
- Kasabalardaki ibtidaiye ve rüşdiyeler birleştirilmelidir⁵⁶.
- İlköğretileri ilerletmek için, en evvel ve en çok "Elifba" eğitimine önem verilmelidir⁵⁷.

Öğretmen yetiştirme ve Darülmualiminler

Eğitimimizin ve okullarımızın en büyük eksikliği "usul-ü talim ve terbiyeye vakıf veya müstaid" öğretmenlerin yokluğudur. Bu bakımdan Darülmualiminler, eğitim kurumlarımızın en önemlileridir. Öğretmen yetiştirmede Darü'l-mualiminlerin yanı sıra program ve ders kitaplarının ıslahı, öğretmenlere rehber olabilecek açık talimatların düzenlenmesine de özen gösterilmelidir⁵⁸. "Darülmualiminler, istikbaldeki maarif ve terbiyemizin temelidirler"⁵⁹.

Satı' Bey, İkinci Meşrutiyet döneminde ülkemizde yeni zihniyet ve metodlarla öğretmen yetiştirmenin önderi olmuştur. Nail Bey'in kendisini İstanbul Darülmualimini Müdürlüğü'ne getirmesiyle orada büyük ve köklü değişiklikler yapılmıştır. Eski okulu tamamen yok saymış; programları, öğrencileri, öğretmenleri, hepsini

⁴⁹ a.g.m. S.1465

⁵⁰ Satı', Tarih tedrisinin usul-ü esasiyesi. *Terbiye-i İbtidaiye Mecmuası*. 8,1326. S.95

⁵¹ Satı', Tahsil-i ibtidaiye hakkında. S.165

⁵² Satı' Elifba nasıl öğretilmeli? *Terbiye-i İbtidaiye Mecmuası*. 1,1325. S.20-23

⁵³ Satı', Maarif ne vakte kadar...

⁵⁴ Satı', Darülmualimin programları hakkında.

⁵⁵ *Tanin gazetesi* 22. 9. 1324.

⁴⁹ Satı', Tuba Ağacı Nazariyesi. S. 360-366.

⁵⁰ Satı', Islahata nereden başlamalı? *Tanin gazetesi* 2. 5. 1911

⁵¹ Satı', Maarifimizin en büyük yarası... S.4.

⁵² a.g.y.

⁵³ Satı', Tahsil-i ibtidaiye hakkında. *İctihat*.

67,1329. S.1464

temelden değiştirmiştir⁶⁰. **Satı' Bey**, bu okulu yeni baştan kurarken kendisinin yedi yıllık Mülkiye hatıralarından çok faydalandığını, okulda toplum hayatını özenle koruduğunu belirtmiştir⁶¹. **Satı' Bey**'in bu okulda yaptığı değişiklik, kısaca şöyle özetlenebilir⁶²: İşe önce öğrenciler arasında yapılan eleme ile başlanılmıştır. 750 öğrenci bir sınavdan geçirilerek okulda 150 öğrenci bırakılmıştır. Öğretmenler hemen hemen tamamıyla yenilenmiştir; genç öğretmenler alınmıştır. **Numune ve Tatbikat Mektebi** açılmış, burada konferanslar verilmiştir. Bu okula her vilayetten ikişer öğretmen getirtilerek “usul-ü tedris” öğretilmiştir. **Tedrisat –ı İbtidaiye Mecmuası** yayınlanmış, Öğretmenler Kongresi yapılmıştır.

Satı' Bey, 1325 yılında Bakan Nail Bey'e verdiği bir layihada, ilkokul öğretmenini bir mürebbi olarak yetiştirmek gerektiğini, mesleki eğitimin çok önemli olduğunu ve verilecek genel bilgilerde nicelikten çok niteliğe önem vermek gerektiğini vurguluyordu⁶³. Yeni öğretmenlere ülkenin her yanında o kadar çok ihtiyaç vardı ki, o, İstanbul, İzmir, Selanik gibi yerlerde kışla gibi büyük öğretmen okulları açarak bir “muallimler ordusu” yetiştirmek önerisini getiriyordu⁶⁴. Çünkü, “en önemli eksikimiz ve en şiddetli ihtiyacımız” öğretmen idi. Her şeyden önce “muallim izharına” çalışmak lazımdı⁶⁵. “Öğretmenler, iç ve dış düşmanlara karşı savaşıyor bir ordunun askerleridir!” diyordu. Ona göre milletlerin mukadderatı asker ordularından çok öğretmen ordularının çalışmalarına bağlı idi⁶⁶.

⁶⁰ Satı', Darülmuallimin mesleği. *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*. 6,1326. S.186-195

⁶¹ Satı', Mekteplerde cemiyet ve cemaat hayatı. *Terbiye*. 5,1334. S.192

⁶² Satı', Meşrutiyetten sonra maarif tarihi. S.658-659

⁶³ Satı', *Layihalarım*. S.1-4

⁶⁴ a.g.e. S.10

Hüseyin Cahit, Muallimler ordusu. *Tanin gazetesi* 11.2.1910

⁶⁵ Satı', Maarifimizin en büyük yarısı... S.3

⁶⁶ Satı', Şiir ve musikinin talim ve terbiyedeki ehemmiyeti. *Terbiye-i İbtidaiye Mecmuası*. 1,1325. S.17.

Eğitimde gelişmenin en önemli faktörünün, bütün öğrenim dereceleri için öğretmen yetiştirmek olduğunu söyleyen **Satı' Bey**⁶⁷, Bakanlığa sunduğu layihalarda “ehliyetli muallim” yetiştirmek için üç yönlü bir program öneriyordu:

1. Yeni öğretmenler yetiştirmek ki, bunu Darülmualliminler yapacaktı. Bu bakımdan İstanbul Darülmuallimini ibtidai, rüşdi ve idadi kısımlarıyla örnek bir kuruluş olmalıydı. Taşra Darülmualliminleri ise çok düşük seviyelerde idiler. Bunlar –İsviçre'de olduğu gibi – idadilerin son sınıflarına “Talim ve Terbiye Şubesi” olarak bağlanmalıydılar⁶⁸. Bütün Darülmualliminler yatılı olmalıydı⁶⁹. Ayrıca Darülmuallimin öğretmenlerinin yetişeceği, öğretmenleri Avrupa'dan getirilecek ve mezunları Avrupa'ya gönderilecek bir kurum kurulmalıydı⁷⁰. Satı' Bey ayrıca Darülmuallimin programlarına müzik, beden eğitimi ve el işleri dersleri koymakla da büyük hizmet yapmıştır⁷¹.
2. Elimizdeki öğretmenlerin seviyelerini yükseltecek bazı çalışmalar yapmak lazımdır. Mesela “Muallim Mektepleri” kurarak burada her yıl öğretmenlere birer ay eğitim göstermek! Gene bu iş için gezici eğitim grupları (“Seyyar Heyet-i Talimiyeler”) de kurulabilir. **Satı' Bey** bunu İstanbul Darülmuallimininde açtığı konferansvari çalışmalarla bir parça olsun gerçekleştirmeyi denemiştir. Bu metodlardan başka iyi yetiştirilmiş, Avrupa'ya gönderilmiş müfettişlerden de yararlanılabilir⁷². **Satı' Bey**'in bu fikrini **Emrullah Efendi** de gözönüne almış ve müfettişleri o yöne sevk etmişti⁷³.

⁶⁷ Satı', *Layihalarım*. S.16

⁶⁸ a.g.e. S.20

⁶⁹ a.g.e. S.64

⁷⁰ a.g.e. S.50,51,71

⁷¹ Satı', Darülmuallimin mesleği. S.189-190.

⁷² Satı', *Layihalarım*. S.12. 26-29.

⁷³ a.g.y.

3. “Usul-ü tedris” hakkında Eğitim Bakanlığı talimatlar hazırlayıp öğretmenlere göndermelidir. Bu arada iyi ders kitapları ve öğretim rehberleri hazırlatmanın önemine de değinilmiştir⁷⁴.

Yabancı ülkelere öğrenci gönderme (“Avrupa’ya talebe izamı”)

Satı’ Bey bu husustaki fikirlerini 3 Haziran 1910’da, o zamanki Maarif Nazırı **Emrullah Efendi**’ye sunduğu “Avrupa’ya talebe izamı mes’elesine dair” adlı layihasında derli toplu olarak açıklamıştır⁷⁵. Buna göre Avrupa’ya öğrenci gönderme, “maarifin neşr ve tamiminde” en önemli vasıtalarından biridir. Ancak bu, esaslı bir programa göre yapılmalıdır. Bakanlık bu hususta hem seçerken hem de idare ederken bir çok hatalar yapıyor. Artık, Avrupa’ya öğrenci gönderirken şu noktalara dikkat etmek gerekmektedir⁷⁶:

- Amaç ve şartlar konusunda kesin bir program hazırlanmalıdır.
- Öğrencileri bir meslek öğrenmek için gönderilmelidir. Pratik ve uygulamalı amaçlara daha çok yer verilmelidir.
- Nicelikten çok niteliğe önem vermek ve ona göre hesap yapmak lazımdır.
- Seçmeleri çok iyi yapmak, adayın geçmişini ve geleceğini göndereceği meslek hakkındaki eğilimlerini çok iyi değerlendirmek gerekir.
- Gönderilme şartları çok önceden hazırlanarak ve açıklanarak gitmek isteyenlere hazırlanma süresi tanınmalıdır.
- Biraz hayat tecrübesi olanlar gönderilmelidir; mesela Japonya 30 yaşını geçmiş olma şartını koyuyor. İdadi mezunlarını göndermek hatalıdır, yüksekokul mezunları gön-

derilmelidir. Özel eğitim yapmış veya bir süre memuriyet yapmış olanlara da gönderilme hakkı tanınmalıdır.

- Bütün öğrenciler Fransa’ya gönderilmemelidir; başka ülkelere de (özellikle Almanya’ya) gönderilmelidir. Japonlar, yabancı ülkelerdeki öğrencilerini iki yıl bir ülkede, kalan üç yıl başka bir ülkede okutuyorlar. Bizim bu hususta eski alışkanlıklarımızı değiştirmemiz gerekiyor.
- Öğrencileri göndereceğimiz yerleri çok iyi seçmeliyiz; çünkü Avrupa Üniversiteleri bizim öğrencilerimize çok uygun gelmiyor.
- Avrupa’dan öğretmen getirtmeden oraya öğrenci göndermek hiç uygun değildir.

Yalnız göndermekle yetinmemeli, oradan da öğretmenler getirtilmelidir.

Halk eğitimi (“terbiye-i avam”)

Satı’ Bey’in bu husustaki fikirleri şöyle özetlenebilir: İkinci Meşrutiyet bir siyasi devrimdir. Gerçi bunun arkasında bazı idari değişiklikler de yapıldı ama, bu devrimi gerçek bir sosyal devrim haline getirmek lazımdır⁷⁷. Yapılan devrimin etkisini şiddetlendirip kuvvetlendirmeye çalışmak görevimizdir. Yüzeysel ve dış değişikliklerle yetinilmemelidir. Gerçek ve sosyal devrim ancak okullarda, eğitim ve öğretim aracılığıyla olacaktır. Milletler devrim ve bunalım zamanlarında hemen okullara önem vermişlerdir. Kurtulma ve gelişmeleri de bu sayede olmuştur; Almanya ve Japonya buna en iyi örnektir⁷⁸. Meşrutiyetin köklerini derinleştirmemiz gerekmektedir. Geleceğimiz eğitimimizin ve okullarımızın alacağı şekle ve duruma bağlıdır.

⁷⁴ a.g.e. S. 102-104.

⁷⁵ a.g.e. S. 46-60

⁷⁶ a.g.e. S. 52 v.d.

⁷⁷ Satı’, Terbiye-i avam için. *Yeni Tasvir-i Efkâr gazetesi*. 30. 7. 1909

⁷⁸ Satı’, *Büyük Milletlerden Japonlar ve Almanlar*. İstanbul 1329

Okulların etkisi sağlam fakat yavaştır; hizmeti esaslı ancak uzun vadeli. Onun için, gelecek kuşaklar yetişinceye kadar, bugünkü kuşağı da düzeltmeye ve aydınlatmaya çalışmalıdır. Gelişmiş ülkeler böyle yapıyorlar. İlkokullar yapılmamışken halkın eğitim ve öğretimi de bu yolla sağlanmıştır. Şimdi Avrupa ülkelerinde eğitim çok geliştiği halde gene de halkı eğitmeye devam ediyorlar. Biz onların kullandığı eğitim örgütleri ve öğretim metodlarından yararlanacağız. Onlar gece okulları, “mütemmim mektepler”, “Terbiye-i muahhar mektepleri”, devam okulları, işçi kolejleri vs.. gibi pek çok eğitim kurumları açmışlardır.

Almanya, ilkokulu bitirdikten sonra bile 18 yaşına kadar öğretimi mecbur tutmaktadır. İngiltere ve Fransa’da “gece dersleri ve konferanslar artık bir tiyatro haline gelmiştir”. Konferans cemiyetleri, gayet yaygın ve etkili bir çalışma yapmaktadırlar.

Uygarlığın halkı etkilemesi için halk eğitimi şarttır. Gelişmiş ülkelerde yapılan halk eğitimi çalışmalarını biz de yapmalıyız. Bu çalışmaları yapmaya en uygun kişiler de öğretmenlerdir. Öğretmeni aynı zamanda halk eğitimi yapacak tarzda yetiştirilmelidir. İlkokul öğretmenleri yalnız çocukların eğitim öğretimleriyle değil, halkın en cahil kesimini aydınlatmakla da görevlidirler. Öğretmenler dini, medeni ve siyasi yönden de yetiştirileceklerdir. Yeni Darülmualiminin örgüt ve yönetmelikleri, bunu sağlayacak şekilde yapılmıştır. Ayrıca her vilayette aydın asker, memur ve vatandaşlar da bu işle görevli olmalı, özel ve resmi dernekler kurarak çalışmalıdırlar. Bu hususta Eğitim Bakanlığı gerekli önlemleri almalıdır. Dernek, klüp ve gazeteler de artık nümayişçiliği bırakıp kendilerini yenilemeli, bu yolda hizmet görmelidirler.

Programlar ve öğretim metodları

Satı’ Bey’in eğitim dünyasına girişi müfredat programlarının eleştirisi yoluyla

olmuştu. Daha sonraki hayatında da en çok üzerinde durduğu konular, öğretimin didaktik esasları olmuştur. **Satı’ Bey’in** şikayeti, bizim okul programlarında ilmi ve fenni öğretime hiç yer vermediğimizden başlamaktadır⁷⁹. ”Biz” diyor “fen öğretime önem vermedikçe , siyasi, sosyal ve fikri eğitimimizi sağlayamayız; zırai ve sınai gelişimimizi de sağlayamayız. Fen programlarını ihmal büyük hatadır. Avrupa programlarının tarihi gelişimine ve bu günkü durumlarına bakarak ihtiyacımıza göre bir program düzenlemeli; bazı dersleri almalı, bazılarını koymalı ve genelde ders saatlerini yeniden gözden geçirmeliyiz⁸⁰ .

Program bir yana, Satı’ Bey, bizde asıl korkunç şeyin “usul-ü tedris” kaidelerine hiç uyulmamasından, hatta onların zıddına hareket edilmesinden doğduğunu söylüyor⁸¹. “Çünkü” diyor, “ezbercilik okullarımızda bir illet gibidir, dersler birbirini nakzettirmektedir, anlatılanların çoğu, çocukların anlamayacağı şeylerdir; soyut şeyler anlatılmaktadır, dil sade değildir; hiçbir fikir vermeyen boş kelimeler kullanılmaktadır v.s.”⁸² .

Öteden beri bütün okullarımızda kullanılan “istintane ve takrir” metodu bırakılarak “istikra ve tekşif” metodu kullanılmalıdır. Bunun hem ilköğretimimize hem de orta öğretimimize acele yerleştirilmesi gerekmektedir⁸³ .

Bizde, öğretimin en genel ve en müzmin hastalığı ezberciliktir. Bu, her derecedeki

⁷⁹ Satı’ , Darülmualimin programları hakkında.

Tanin gazetesi. 4.11.1908

Satı’ , Fransa’da tedrisat-ı fenniye ve ilmiye. *Tanin gazetesi.* 8.11.1908

⁸⁰ Satı’ , Darülmualimin programları. a.g.y.

Satı’ , Maarif... ne vakte kadar ...a.g.y.

Satı’ , Mesaide intizam ve program. *Terbiye-i İbtidaiye Mecmuası.* 9,1326. S.101-106.

Satı’ , Programlar ve talimatlar hakkında. *Tanin gazetesi.* 11.2.1909.

⁸¹ Satı’ , Usul-ü tedrisin fevaid-i esasiyesi. *Terbiye-i İbtidaiye Mecmuası.* 6,1326. S.205-207.

⁸² a.g.y.

⁸³ Satı’ , Usul-ü takrir ve usul-ü tekşif. *Terbiye-i İbtidaiye Mecmuası.* 8,1326. S.59-69

okullarımızda vardır. Ezbercilik faydasız olduğu gibi üstelik zararlıdır; öğretimin iyileştirilmesi çalışmalarında en çok buna dikkat edilmelidir⁸⁴. Ezberciliğin en önemli sebebi, öğretmenlerdir; çoğu öğretmenler **öğretmen**in ne demek olduğunu bilmiyorlar. Ezbercilik soyutçuluğun, öğretimde hızlılığın bir sonucudur. Öğretmenler, ezberciliğin farkına vardıkları andan itibaren bunu önlemeye çalışmalıydılar. Bu da ancak bir “usul-ü tedris” takip etmekle mümkündür. Ezbercilik bizi kandırmaktadır; gelecek kuşaklarımız için de çok tehlikelidir; bundan kaçınmak her öğretmenin görevidir⁸⁵. İkinci Meşrutiyet dönemi Avrupa’dan bir çok ders aletlerinin getirildiği bir dönemdir. Satı’ Bey, Montessori ders araçları üzerindeki fikrini belirtirken bizim açımızdan bundan korktuğunu da belirtiyordu; çocuklar bu alet ve edavata hakim olamazlarsa, onu bir oyuncak olarak anlarsalarsa, istenilenin tamamen tersi bir sonuçla karşılaşabiliriz⁸⁶.

Satı’ Bey, uygulamalarla da didaktik esaslara çok önem vermiştir. Darülmuallimine Uygulama Okulu kurdurma, çeşitli yerlerden gelen öğretmenlere yeni öğretim metodlarını öğretme, öğrencileri İstanbul’un en kötü okullarına kadar göndertip ders verdirme, onun yaptığı başarılı çalışmalardandır. O, genel öğretim metodları üzerinde durduğu gibi, çeşitli derslerin özel öğretim metodları üzerinde de durmuş, pek çok makaleler⁸⁷ ve ders örnekleri⁸⁸ hazırlayıp yayınlamıştır.

⁸⁴ Satı’, Tedrisat-ı taliyede istikra ve tekşif. *Terbiye*. 3,1330.S.92-96, 140-144.

Satı’, Ezbercilik. *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası*. 12,1328. S.213-217.

⁸⁵ Satı’, Kiraz Ağacı. *Terbiye*. 4,1330. S.145-146.

M.S., Esaslı-esassız terbiye – Satı’ Bey’in kiraz ağacı. *Sabah gazetesi*. 22. 5. 1914

⁸⁶ M.S. Talim ve terbiye hakkında...

⁸⁷ Elifba mes’alesi. *İçtihat*. 1,1329 S.1327-1329; 4,1329 S. 1387-1388.

Terbiye-i İbtidaiye Mecmuası’nın çeşitli sayılarındaki yazıları: Şiir ve musikinin talim ve terbiyedeki ehemmiyeti, Elifba nasıl öğretilmelidir? İlmihal nasıl öğretilmelidir? Elish dersleri, tarih, coğrafya usul-ü tedrisi vs...

Değerlendirme

İkinci Meşrutiyet döneminin her yönüyle takdir edilen eğitimcilerinin başında Satı’ Bey gelir. Kendisi, resmi hizmeti sırasında Maarif Nazırlarının ve diğer kuruluşların tam desteğini sağlamış idi. Aydın zümre arasında eleştirisiz kabul edilen birisiydi. Darülmuallimin’deki köklü temizliği ve ondan sonra da okulu tamamen kendi bilgisine göre idaresi sırasında hiç tepki görmemişti. İyi eğitimciydi ve çok çalışkandı. **İsmail Gaspıralı**:

*“Bütün Türk yurduna yüksek sesle bağı-
rıyorum: İstanbul Darü’l-muallimin Müdürü
Satı’ Beyefendinin yurda gösterdiği usul-ü
savtiyeye kulak ver, göz sal!...Satı’ Bey’i
“çalış” nidasıyla karşılayın.”*

diyor; girişken ve çalışkan Satı’ Bey’i övüyordu⁸⁹.

İkinci Meşrutiyet eğitiminin şekillenmesinde ve gelişmesinde bir Pestalozzi ruhu ve çabası gösteren Satı’ Bey’in büyük rolü vardı

⁸⁸ Terbiye-i İbtidaiye Mecmuası’nın “Ders Numuneleri” kısmında 15 adet ders örneği hazırlayıp sunmuştur.

⁸⁹ İsmail Gasprinski, Türk Yurtçularına. *Türk Yurdu*. 7,1328. S.191

